

ΣΥΝΗΓΟΡΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ
ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΗ ΑΡΧΗ

Κύκλος Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΣΥΝΟΨΗ ΘΕΣΕΩΝ
ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

ΑΠΟΤΕΦΡΩΣΗ ΝΕΚΡΩΝ

Αναφορά υπ' αρ. πρωτ. 13189/13.12.1999, πόρισμα της 24.4.2000

<i>Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη:</i>	<i>Γιώργος Καμίνης</i>
<i>Χειριστής:</i>	<i>Κωνσταντίνος Μπακογιάννης</i>

[δημοσίευση: Αύγουστος 2005]

Α. Με την υπ' αρ. πρωτ. 13189/13.12.99 αναφορά του, σύλλογος ενδιαφερομένων ζήτησε την παρέμβαση του Συνηγόρου του Πολίτη προκειμένου να καταστεί εφικτή η καύση των νεκρών. Με το από 24.4.2000 απαντητικό έγγραφό του προς τον σύλλογο, ο Συνήγορος του Πολίτη κατέστησε σαφή τα όρια των αρμοδιοτήτων του, πλην όμως έλαβε θέση επί του θέματος και εξήγγειλε τη διατύπωση νομοθετικής πρότασης στην πρώτη προσεχή ετήσια έκθεσή του:

Ο Συνήγορος του Πολίτη εξέτασε με προσοχή την από 13.12.99 αναφορά σας, με την οποία επισημαίνετε την έλλειψη του κανονιστικού πλαισίου που απαιτείται ώστε να καταστεί εφικτή η καύση μετά θάνατον του σώματος όσων εκδηλώνουν την επιθυμία αυτή, υποστηρίζοντας ότι με αυτό τον τρόπο παραβιάζεται σειρά διατάξεων του Συντάγματος και του διεθνούς δικαίου που κατοχυρώνουν αυτό το δικαίωμα. Με την ίδια αναφορά σας, στην οποία επισυνάπτεται και η υπ' αριθ. ***/18.1.99 αρνητική απάντηση του Δημάρχου Νέας Σμύρνης σε σχετικό αίτημα του κ. ***, ο Συνήγορος του Πολίτη καλείται *«όπως πράξει παν το δέον και δυνατόν»* ώστε να καλυφθεί η απουσία του κανονιστικού πλαισίου που απαιτείται κατά τα προαναφερόμενα.

Σύμφωνα με τον νόμο 2477/97 ο Συνήγορος του Πολίτη *«έχει ως αποστολή τη διαμεσολάβηση μεταξύ των πολιτών και των δημοσίων υπηρεσιών ... για την προστασία των δικαιωμάτων του πολίτη, την καταπολέμηση της κακοδιοίκησης και την τήρηση της νομιμότητας»* (άρθρο 1 παρ. 1), για τον σκοπό δε αυτό *«ερευνά ατομικές διοικητικές πράξεις ή παραλείψεις ή υλικές ενέργειες ... που παραβιάζουν δικαιώματα ή προσβάλλουν νόμιμα συμφέροντα φυσικών ή νομικών προσώπων»* (άρθρο 3 παρ. 2). Ο Συνήγορος του Πολίτη υποχρεούται επομένως να περιορίζει το έργο του στον έλεγχο της τήρησης των κειμένων διατάξεων από τις δημόσιες αρχές που εμπίπτουν στην αρμοδιότητά του κατά τον νόμο 2477/97, θεωρώντας ως δεδομένη την υποχρέωση εφαρμογής τους από αυτές. Ζητήματα που αφορούν τη συνταγματικότητα των εν ισχύ διατάξεων ή γενικότερα την εναρμόνισή τους προς ανώτερης τυπικής ισχύος αρχές και κανόνες, όπως και ζητήματα σχετικά με τη λειτουργικότητα και την ευστοχία των εφαρμοζομένων ρυθμίσεων, δεν εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Συνηγόρου του Πολίτη. Κατά μείζονα λόγο δεν θα ήταν επιτρεπτό οι δημόσιες αρχές που εμπίπτουν στην αρμοδιότητα του Συνηγόρου του

Πολίτη να καλούνται από αυτόν να εφαρμόσουν λύσεις που θα προϋπέθεταν τη γενικότερη ρύθμιση ζητημάτων στα οποία ο νομοθέτης δεν έχει ακόμη παρέμβει, ανεξάρτητα από την τυχόν πρόδηλη χρησιμότητα ή το συνταγματικώς επιβεβλημένο μιάς τέτοιας ρύθμισης.

Παράλληλα όμως σύμφωνα με τον νόμο 2477/97 (άρθρο 3 παρ. 5) «ο Συνήγορος του Πολίτη συντάσσει ετήσια έκθεση στην οποία ... παρουσιάζει προτάσεις για τη βελτίωση των δημοσίων υπηρεσιών και αναγκαίες νομοθετικές ρυθμίσεις». Ο Συνήγορος του Πολίτη θα ήταν επομένως δυνατόν, στο πλαίσιο των προαναφερομένων διατάξεων του νόμου 2477/97, να διατυπώνει νομοθετικές προτάσεις σε συνέχεια σχετικής αναφοράς σε βάρος δημόσιας αρχής κατά την έννοια του άρθρου 3 παρ. 1 του ίδιου νόμου και, προκειμένου αυτό να μην οδηγήσει σε υπέρβαση της καθ' ύλην αρμοδιότητάς του, υπό την προϋπόθεση ότι τυχόν εσφαλμένη εφαρμογή των προτεινομένων ρυθμίσεων στο μέλλον θα παρείχε τη βάση αναφοράς προς τον Συνήγορο του Πολίτη κατά τα προβλεπόμενα υπό το ισχύον καθεστώς του νόμου 2477/97. Οι νομοθετικές αυτές προτάσεις του Συνηγόρου του Πολίτη, με τις οποίες υποδεικνύονται σε γενικές γραμμές οι ενδεδειγμένες κατά περίπτωση λύσεις, αποβλέπουν στην υιοθέτηση ρυθμίσεων που θα ήσαν είτε περισσότερο σύμφωνες προς τις αρχές του Συντάγματος και των λοιπών αυξημένης τυπικής ισχύος κειμένων νόμων είτε απλά περισσότερο λειτουργικές και αποδοτικές κατά το στάδιο της εφαρμογής τους. Ο Συνήγορος του Πολίτη μπορεί να ενημερώσει τον ενδιαφερόμενο ως προς την πρόθεσή του να προχωρήσει, σε συνέχεια της δικής του αναφοράς, στη διατύπωση νομοθετικών προτάσεων κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του άρθρου 3 παρ. 5 του νόμου 2477/97.

Ενόψει των προαναφερομένων, ο Συνήγορος του Πολίτη, στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του, όπως αυτές ορίζονται και οριοθετούνται από τον νόμο 2477/97, προτίθεται, σε συνέχεια της από 16.12.99 αναφοράς σας, να διαμορφώσει πρόταση νομοθετικής ρύθμισης στη βάση των ακόλουθων σκέψεων.

Η δυνατότητα καύσης του νεκρού, εφόσον αυτή αποτελεί εκτέλεση σαφώς εκπεφρασμένης επιθυμίας του θανόντος, δεν προσκρούει στις αρχές της προστασίας των δικαιωμάτων του ανθρώπου που κατοχυρώνουν το Σύνταγμα και οι διεθνείς συνθήκες που εφαρμόζονται στην Ελλάδα, ούτε εξάλλου σε θεμελιώδεις αξίες της κοινωνικής ζωής ή στη δημόσια τάξη, δεδομένου ότι η προαιρετική καύση των

νεκρών, επιτρεπτή και μάλιστα αρκετά διαδεδομένη σε μεγάλες χώρες της Ευρώπης, συζητείται ήδη ευρέως και στη δική μας χώρα κατά τις τελευταίες δεκαετίες στη βάση μιάς γενικότερα γνωστής, κατανοητής και υπολογίσιμης επιχειρηματολογίας. Πιο συγκεκριμένα, αφενός το οξύ πρόβλημα της ανεπάρκειας του χώρου των κοιμητηρίων, προπαντός στην ευρύτερη περιοχή της πρωτεύουσας αλλά και των περισσότερων επαρχιακών πόλεων, και αφετέρου το συχνά υψηλό κόστος της ταφής στα κοιμητήρια, διαμορφώνουν τις προϋποθέσεις ενός προβληματισμού στον οποίο συναντά πρόσφορο έδαφος η επιχειρηματολογία υπέρ της καύσης των νεκρών, ενώ παράλληλα απήχηση έχει και η σύνδεση της καύσης των νεκρών με τους σκοπούς της προστασίας του περιβάλλοντος και της δημόσιας υγείας. Τέλος, ο απεγκλωβισμός από τα περισσότερα επιχειρηματικά συμφέροντα που διαρθρώνονται γύρω από την ταφή στα κοιμητήρια οδηγεί σε συνθήκες οι οποίες κατά την άποψη πολλών αρμόζουν περισσότερο τόσο στην απλότητα που επιβάλλει ο θάνατος ως μεταφυσικά κορυφαίο γεγονός, όσο και στην οφειλόμενη απόδοση τιμής στη μνήμη του τεθνεώτος, όπως και γενικότερα στην αξία του ανθρώπου κατά την πλέον πνευματική διάστασή της.

Παράλληλα, η ελεύθερη επιλογή από τον καθένα του τρόπου της μετά θάνατον διάθεσης του σώματός του αποτελεί αναμφίβολα άσκηση ατομικού δικαιώματος. Η δυνατότητα καύσης των νεκρών, παρέχοντας σε σημαντικό αριθμό ενδιαφερομένων την ευχέρεια της μετά θάνατον διάθεσης του σώματός τους κατά τρόπο που ανταποκρίνεται σε βασικές ιδεολογικές τους αρχές ή, ακόμη περισσότερο, στον πυρήνα της θεώρησης με την οποία αυτοί προσεγγίζουν τα αιώνια μεταφυσικά ερωτήματα της ζωής και του θανάτου, ασφαλώς συνάδει προς το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, όπως και προς το άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος που κατοχυρώνει την ισότητα ενώπιον του νόμου.

Η ενδεδειγμένη, ενόψει των προαναφερομένων, νομοθετική πρόβλεψη της προαιρετικής καύσης των νεκρών εσφαλμένα έχει συνδεθεί στο πρόσφατο παρελθόν με την προϋπόθεση της δεδηλωμένης απόρριψης του ορθοδόξου χριστιανικού δόγματος από τον ενδιαφερόμενο. Όσον αφορά τον νομοθέτη, δεν μπορεί να ανακύπτει ζήτημα ως προς το εάν η απόρριψη της ταφής θα προσέκρουε στο δόγμα ή απλά στις παραδόσεις της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, αφού η ρυθμιστική παρέμβαση του νόμου δεν θα μπορούσε σε καμία περίπτωση να παρακολουθεί και να

καταγράφει την επίλυση των δογματικών θεμάτων της επικρατούσης θρησκείας ή άλλων θρησκειών. Τα δογματικά θέματα, όπως άλλωστε και η τήρηση των ιερών παραδόσεων, ανήκουν στον πυρήνα της πνευματικής ζωής της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, όπως αυτή διαμορφώνεται και αποσαφηνίζεται από την πνευματική της ηγεσία, προκειμένου να κατευθύνει το σώμα των πιστών που οικειοθελώς μετέχουν σε αυτήν. Σε αυτή τη βάση και μόνο μπορούν να αξιολογούνται, κατά τη συμφωνία τους ή μη προς το δόγμα και προς τις ιερές παραδόσεις της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας, οι λόγοι και οι πράξεις και παραλείψεις όσων έχουν επιλέξει την ενσωμάτωσή τους σε αυτήν, προκειμένου να κριθεί εάν θα έπρεπε, στο πλαίσιο ασφαλώς του σεβασμού του Συντάγματος, να επιτιμηθούν από την πνευματική της ηγεσία ή ακόμη και να απομακρυνθούν από το σώμα των πιστών της.

Κατά συνέπεια ο νομοθέτης, μη έχοντας λόγο και δυνατότητα ανάμιξης σε αυτά τα πνευματικής φύσεως ζητήματα, δεν θα πρέπει, επιτρέποντας την καύση του σώματος αντί της ταφής του μόνο σε αλλοδόξους ή αλλοθρήσκους, να προεξοφλεί, με αυτόν τον τρόπο, την αντίθεση του ορθόδοξου χριστιανικού δόγματος προς την καύση των νεκρών ή ακόμη και εάν η ύπαρξη αντίθεσης θεωρηθεί δεδομένη, να την αποδέχεται ως βάση της δικής του ρυθμιστικής παρέμβασης. Ούτε ακόμη, χάριν της εφαρμογής ενός τέτοιου κριτηρίου, θα ήταν επιτρεπτό να εξαναγκάζονται οι ενδιαφερόμενοι σε δήλωση των θρησκευτικών πεποιθήσεών τους. Παρά τα ισχύοντα μέχρι σήμερα ως προς την έκδοση αστυνομικής ταυτότητας, η τυχόν υποχρεωτική δήλωση του θρησκευματος των ενδιαφερομένων, μη δικαιολογούμενη, ενόψει των προαναφερομένων, επαρκώς από λόγους δημοσίου συμφέροντος, θα προσέκρουε στη συνταγματικά προστατευόμενη ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης (άρθρο 13 παρ. 1 Συντ.), σε συνδυασμό και προς τα άρθρα 5 παρ. 1 και 14 παρ. 1 του Συντάγματος, κατά το μέτρο που αυτή πρέπει να περικλείει και το δικαίωμα της μη εκδήλωσης των θρησκευτικών πεποιθήσεων, όπως και το δικαίωμα εκδήλωσής τους κατά τον τρόπο και κατά τον χρόνο που ο καθένας επιθυμεί.

Ο νομοθέτης θα όφειλε ωστόσο να προβλέψει κάθε αναγκαία τυπική και ουσιαστική προϋπόθεση ώστε η εκδήλωση επιθυμίας αποτέφρωσης του σώματος να προκύπτει κάθε φορά με σαφήνεια, κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση από τους οικείους του θανόντος. Επίσης, κατά τα ισχύοντα ως προς την οργάνωση και

λειτουργία των κοιμητηρίων, η οργάνωση και λειτουργία των κατά τόπους μονάδων αποτέφρωσης σκόπιμο θα ήταν να εμπίπτει στις αρμοδιότητες της τοπικής αυτοδιοίκησης και κατά προτίμηση σε εκείνες των πρωτοβάθμιων οργανισμών της.

Ενόψει των ανωτέρω, ο Συνήγορος του Πολίτη είναι αναρμόδιος να διαμεσολαβήσει προς δημόσια αρχή κατά την έννοια του νόμου 2477/97 (άρθρο 3 παρ. 1) για την καύση μετά θάνατον του σώματος όσων έχουν εκδηλώσει τέτοια επιθυμία, ελλείψει της απαιτούμενης προς τούτο νομοθεσίας. Ο Συνήγορος του Πολίτη προτίθεται ωστόσο, κατ' εφαρμογήν των διατάξεων του άρθρου 3 παρ. 5 του ίδιου νόμου, να διατυπώσει, στο πλαίσιο της επόμενης ετήσιας έκθεσής του, πρόταση που θα αποβλέπει στη ρύθμιση της προαιρετικής καύσης των νεκρών ως σαφούς σκοπιμότητας μέτρο χάριν όλων όσοι έχουν εκδηλώσει με σαφήνεια σχετική επιθυμία, χωρίς δηλαδή η δυνατότητα αυτή της μετά θάνατον καύσης του σώματος να τίθεται υπό την προϋπόθεση της καθ' οιονδήποτε τρόπον απόρριψης του ορθόδοξου χριστιανικού δόγματος.

B. Ακολούθως, στην ετήσια έκθεση του έτους 2000 (σελίδα 251, κεφάλαιο «Νομοθετικές, λειτουργικές και οργανωτικές προτάσεις»), ο Συνήγορος του Πολίτη διατύπωσε την εξής πρόταση:

Η δυνατότητα αποτέφρωσης, η οποία θα παρέχει στους ενδιαφερομένους την ευχέρεια της μετά θάνατον διάθεσης του σώματός τους κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται σε βασικές ιδεολογικές τους αρχές, συνάδει προς το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος περί ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, όπως και προς το άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος, που κατοχυρώνει την ισότητα ενώπιον του νόμου.

Προτείνεται:

Η νομοθετική πρόβλεψη της προαιρετικής καύσης των νεκρών, ανεξαρτήτως θρησκευτικών πεποιθήσεων. Ο νομοθέτης θα όφειλε πάντως να προβλέψει κάθε αναγκαία προϋπόθεση, ώστε η εκδήλωση επιθυμίας αποτέφρωσης του σώματος να προκύπτει κάθε φορά με σαφήνεια, δηλαδή κατά τρόπο μη επιδεχόμενο αμφισβήτηση από τους οικείους του θανόντος.